

5. Водзинський Є. Питання охорони своєрідності історичних міст України /Є.Водзинський // Архітектурна спадщина України. – К.: Українознавство, 1995. – Вип. 2. – С. 242-253.
6. Иконников А.В. Система предметно-пространственной среды и эстетическая ценность объекта /А.Иконников // Эстетические ценности предметно-пространственной среды. – М.: Стройиздат, 1990. – С. 240-252.
7. Линч К. Образ города /К.Линч. – М.: Стройиздат, 1982. – 328 с.
8. Маслов А.В. Новая архитектура в исторической среде /А.Маслов. – М.: Стройиздат, 1990. – 192 с.
9. Михайловский Е.В. Историческая городская среда и ее преобразование /Е.Михайловский // Памятники архитектуры в структуре городов СССР. – М.: Стройиздат, 1978. – С. 71-88.
10. Пламеницька Є. Дослідження і реставрація архітектурної спадщини Кам'янець-Подільського /Є.Пламеницька, О.Пламеницька // 3 історії української реставрації. Додаток до щорічника «Архітектурна спадщина України». – К.: Українознавство, 1996. – С. 122-134.
11. Прибега Л.В. Автентичність як пам'яткоохоронна категорія /Л.Прибега // Українська академія мистецтва, 1999. – Вип. 6. – С. 9-13;
12. Прибега Л. В. Історичне середовище як пам'яткоохоронна категорія /Л.Прибега // Українська академія мистецтва: дослідницькі та наук.-метод. праці. – К., 2004. – Вип. 11. – С. 177-186.
13. Щенков А.С. Современная городская среда и архитектурное наследие /А. Щенков. – М.: Стройиздат, 1990. – 204 с.

УДК 373.67 (07)

І.І. ПАЦАЛЮК

ЕКСКУРСІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗШИРЕННЯ ЗНАТЬ ПРО МИСТЕЦТВО

У статті схарактеризовано роль екскурсій як засобу формування та розширення знань про мистецтво. Розкрито сутність та особливості екскурсійної діяльності. Конкретизовано функції екскурсій та методiku їх проведення.

Ключові слова: екскурсія, музей, показ, розповідь.

И.И. ПАЦАЛЮК

ЭКСКУРСИИ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ И РАСШИРЕНИЯ ЗНАНИЙ ОБ ИСКУССТВЕ

В статье дана характеристика экскурсии как средства формирования и расширения знаний об искусстве. Раскрыто сущность и особенности экскурсионной деятельности. Конкретизировано функции экскурсий и методiku их проведения.

Ключевые слова: экскурсия, музей, демонстрация, рассказ.

I.I. PATSALYUK

EXCURSIONS AS MEAN OF FORMING AND SPREAD OF LEARNINGS ARE ABOUT ART

The role of excursions as means of formation and broadening knowledge about art. The essence and peculiarities of excursion activity are analyzed in the article. It is stated excursions function and methodical to implementation.

Key words: excursion, museum, presentation, narration.

Традиційними сьогодні для педагогіки є ігнорування саморозвитку особистості, оскільки дитина сприймається як об'єкт педагогічних впливів. Розвиток гуманістичних ідей сприяв народженню нової педагогічної парадигми, нового погляду на дитину як суб'єкта

розвитку і виховання. У межах концепції особистісно орієнтованого підходу до виховання людини, формування ціннісної свідомості і на її основі – ставлення до об'єктів і явищ оточуючої дійсності одержує як суспільну, так і особистісну значущість.

Багато вчених минулого і сучасності, зокрема С.Антонович [1], В.Ванслов [3], В.Котляр [6] та ін., дійшли висновку, що виховання – це прилучення людини до всіх досягнень людської культури у такий спосіб, щоб вона жила і діяла в контексті загальнолюдської культури.

Передача дітям духовних і матеріальних цінностей не здійснюється прямо. Їх опановують, використовуючи власні духовні зусилля. На допомогу вчителю у вирішенні цієї проблеми приходять мистецтво як дієвий засіб формування духовності, спосіб передачі підопічним досвіду усвідомлення суспільної, соціальної та естетичної ролі мистецтва.

Найбільшим надбанням мистецьких цінностей у державі є музеї. Тому більш ніж доцільно використовувати їхній потенціал у формуванні знань про мистецтво взагалі та особистості школяра зокрема. На жаль, сьогодні використання потенціалу художніх зібрань використовується вкрай обмежено та не дієво.

Тому мета статті – розкрити особливості екскурсійної діяльності як засобу формування та розширення знань про мистецтво школярів загальноосвітньої школи.

Процес оволодіння мистецтвом передбачає як особисте образотворення, так і прилучення школярів до кращих зразків людської культури. На допомогу вчителю як в одному, так і в іншому випадку приходять екскурсія – наочний процес пізнання навколишнього світу, його предметів та явищ, процес знайомства з особливостями природи, історії, побуту, визначними пам'ятками міста, регіону чи країни. Правильно проведена екскурсія дає змогу екскурсантові «побачити» за допомогою власної уваги та мислення щось більше, ніж те, що є перед ним в момент спостереження об'єкта. Так відбувається тому, що всі об'єкти – пам'ятки історії та культури, музейні експонати – цікаві не тільки самі по собі, а є свідченням існування певної культури, втіленням певної історичної епохи.

Екскурсія повинна задовольнити духовні, естетичні, інформаційні потреби школярів. Екскурсивод (вчитель) передає групі своє бачення об'єкта, особисте розуміння історичної події, пов'язаної з цим об'єктом. Йому не байдуже, що побачить екскурсант і як він сприйме побачене, оскільки він прищеплює певні естетичні смаки, розширює кругозір, підводить екскурсантів до необхідних узагальнень і висновків, домагаючись потрібної ефективності заходу. Проведення екскурсій не зводиться лише до передачі певної суми знань екскурсантам, а передбачає їх злиття з наявними у них знаннями, із власним життєвим досвідом, формуванням у них певних переконань. Перевага і сила методики екскурсійного впливу полягають у тому, що отримана відвідувачами під час екскурсії інформація у процесі засвоєння коригується, стає їхньою інтелектуальною власністю.

Кожна екскурсія виконує притаманні їй функції. Широке коло об'єктів показу, багатопланова тематика, обґрунтованість методики ведення екскурсій, фахова майстерність вчителя-екскурсивода дозволяють екскурсії виконувати такі функції: пізнавальну, освітню, інформаційну, виховну, наукової пропаганди, організації культурного дозвілля та формування інтересів, розширення культурного кругозору тощо.

Для того, щоб екскурсія була ефективною, необхідно дотримуватись певних вимог. Дослідження показують, що чим вища зацікавленість школяра, тим активніше він сприймає інформацію. Використання в екскурсіях невідомої, однак цікавої для людини інформації має значний ефект. Безпосереднє спілкування з екскурсантами, прямий контакт, кваліфікована подача матеріалу, а також атмосфера взаємної довіри і доброзичливості – неодмінна умова успіху проведення екскурсії. Тобто вчитель, який проводить екскурсію, має враховувати соціальні, психологічні та педагогічні аспекти. Ця взаємодія і визначає специфіку методики екскурсійної діяльності [4, с. 5].

Іншою умовою ефективності екскурсії є достовірність інформації. Будь-яке перекручування правди травмує психологію дітей, веде до втрати довіри, тому при підготовці і проведенні екскурсії необхідно опиратися на достовірність джерел отримання інформації. Добір достовірних фактів – основа кожного екскурсійного матеріалу.

Наступною, не менш важливою умовою є попередня підготовка до екскурсії. При підготовці екскурсії доцільно розробити: технологічну карту екскурсії – схему, що визначає логічну послідовність перегляду історико-культурних об'єктів на маршруті; контрольний текст екскурсії – конспект, що включає науковий, актуалізований зміст інформації, яка надається екскурсантам. Можна підібрати так званий «портфель екскурсовода» – комплекс інформаційних матеріалів (фотографій, копій документів, репродукцій картин тощо), що використовуються під час екскурсії.

Екскурсія як вид діяльності має певні типові та індивідуальні ознаки. Загальними ознаками для всіх екскурсій є:

- 1) тривалість проведення;
- 2) наявність екскурсантів (групи);
- 3) наявність екскурсовода, що проводить екскурсію;
- 4) наочність – показ екскурсійних об'єктів на місці їхнього розташування;
- 5) пересування учасників екскурсії за заздалегідь складеним маршрутом;
- 6) цілеспрямованість показу об'єктів, наявність визначеної теми;
- 7) активна діяльність учасників екскурсії (огляд, вивчення, дослідження об'єктів).

Відсутність лише одного з названих вище семи ознак позбавляє права називати проведений захід екскурсією [4, с. 5].

Крім цих загальних ознак, кожному виду екскурсій притаманні свої специфічні ознаки. Наприклад: в автобусних екскурсіях – показ об'єктів при сповільненому русі автобуса; показ об'єктів при зупинці автобуса, не виходячи із салону; показ об'єктів при виході екскурсантів з автобуса; у музейних екскурсіях – знайомство з матеріалами, розташованими на стендах та ін.

Екскурсія як форма навчальної роботи має таку класифікацію: екскурсія-консультація, що дає наочні відповіді на запитання екскурсантів, слугує одним із видів підвищення кваліфікації; екскурсія-демонстрація – найбільш наочна форма ознайомлення групи з природними явищами, виробничими процесами тощо; екскурсія-урок – одна із форм повідомлення знань відповідно до навчальної програми того або іншого навчального закладу; навчальна екскурсія (для спеціальної аудиторії) є формою навчання; показова екскурсія – це форма навчальної екскурсії, що ставить за мету показати той чи інший методологічний прийом на конкретному об'єкті, розкрити вивчену підтему тощо [4, с. 5].

Правильна класифікація екскурсій забезпечує умови для кращої організації роботи вчителя-екскурсовода.

У педагогічній діяльності вчителя домінуючим є урок-екскурсія. Схарактеризуємо його. Часові межі, відведені на екскурсію, як правило, виходять за межі звичайного уроку. Під час екскурсії школярі не лише засвоюють нові знання, але й поглиблюють, розширюють наявні; здобувають уміння і навички їх застосування; ознайомлюються з досягненнями науки, мистецтва. Щодо вчителя, то завдяки екскурсійній діяльності він має змогу розширити насамперед власні знання. В процесі проведення цієї форми позакласної роботи педагог може використати різноманітні методи навчальної діяльності, виявити практичну значимість знань, залучити учнів до простих досліджень. У плані виховання саме екскурсія є ефективним засобом формування духовної сфери дитини: її емоцій, почуттів, сприйняття тощо.

Усі екскурсії поділяються на типи: за відношенням до навчальних програм: програмні, позапрограмні; за змістом: тематичні та комбіновані; за часом проведення відносно матеріалу, який вивчається; за відношенням до навчального предмета.

До організації та проведення екскурсій ставляться певні вимоги, як і до будь-якого навчального заняття. Вони полягають у наступному:

- а) наявність у школі системи екскурсійної роботи та підготовка вчителя до неї;
- б) чітке визначення освітньої та виховної мети екскурсії;
- в) вибір оптимального змісту екскурсії з урахуванням рівня підготовки учнів;
- г) правильний вибір екскурсійних об'єктів;
- г) дотримання логіки пізнавального процесу;
- д) оптимальний вибір методів та принципів навчання;
- е) раціональне поєднання слова і наочності;

- є) мотивація пізнавальної діяльності учнів;
- ж) формування в учнів наукового світогляду, моральних та інших якостей;
- з) формування в учнів загальноосвітніх та спеціальних умінь і навичок у процесі застосування знань на практиці;
- и) організаційна чіткість проведення екскурсії;
- і) дотримання правил техніки безпеки і правил поведінки під час екскурсії [8, с. 151-152].

Як бачимо, екскурсійна діяльність є досить складною та багатогранною, до неї ставляться відповідні умови, дотримання яких сприяє високому рівню ефективності цього виду діяльності, оскільки проведення екскурсії зводиться не лише до передачі певних знань і донесення їх до відвідувачів. Мистецтво проведення екскурсії полягає у поєднанні нових знань з тими, якими дитина вже володіє.

Охарактеризувавши роль екскурсії, її особливості, доцільно розглянути методичні прийоми, які сприятимуть більш успішній реалізації екскурсійного впливу.

Показ і розповідь як методичний прийом вважають головними елементами проведення екскурсії, оскільки будь-яка екскурсія базується на поєднанні двох головних елементів: показу екскурсійних об'єктів і розповіді про них. Тому показ вважають первинним елементом екскурсії, розповідь – вторинним (супровідно-доповнюючим).

Показ на екскурсії – це спостереження об'єкта під керівництвом вчителя чи кваліфікованого фахівця-екскурсовода. Під час показу учень не лише бачить пам'ятку, а й за допомогою керівника екскурсії розрізняє у ній усілякі елементи, бере участь у їхньому аналізі, складає з допомогою акцентування уваги та супровідних пояснень комплексне візуальне й уявно-емоційне враження про цю пам'ятку.

Показ – процес реалізації принципу наочності, наочний засіб ознайомлення з екскурсійним об'єктом або кількома об'єктами одночасно (наприклад, пам'яткою архітектури або архітектурним ансамблем). Показ може розглядатися як дія (або сума дій), направлена на виявлення сутності об'єкта. Показ об'єктів є дією, що займає найчільніше місце в екскурсії. Правильно відібрані об'єкти, їх кількість, послідовність показу впливають на якість екскурсії. Отже, показ об'єкта – це система цілеспрямованих дій того, хто проводить екскурсію й екскурсантів, огляд об'єкта під керівництвом кваліфікованого спеціаліста.

Для показу є необхідними певні умови. Це:

- правильно обрані місця спостереження;
- час, сезон, більш вигідні для показу;
- можливість відвернути увагу екскурсантів від об'єктів, що не мають стосунку до теми екскурсії;
- можливість пересування екскурсантів при показі об'єкта з різних точок огляду;
- уміння і навички екскурсовода (вчителя);
- підготовка екскурсантів до огляду об'єкта.

Показ на екскурсії має й свої особливості, наведемо основні з них:

1. Активність показу. Це пізнання чи вивчення об'єктів за допомогою візуального аналізу, уяви та почуттів.
2. Логічна послідовність показу. Під час екскурсії кожен наступний об'єкт неначе доповнює попередній, розкриваючи тему.
3. Випереджувальна роль показу. Показ на екскурсії здебільшого передуює розповіді. Основою екскурсії є зорові сприйняття та уявлення, одержані з участю інших органів чуття. Таким чином, показ виступає у ролі спонуки до початку підготовленої екскурсоводом розповіді. Іншими словами, спочатку в поле зору учасників екскурсії потрапляє об'єкт показу, відтак екскурсовод дає необхідні пояснення до цього об'єкта. Однак у деяких випадках показ і розповідь використовуються одночасно, іноді розповідь передуює показу. Як зазначав Б.Райков, «...новачки в екскурсійній роботі іноді ставляться до пояснень, як до чогось зовсім зайвого і непотрібного, чого вони зовсім і не чекали. Для них екскурсія – тільки видовище, по можливості цікаве видовище, і словесні коментарі їх якось обтяжують» [5, с. 127].

У практиці проведення екскурсій, окрім «показу», використовують і прийом, який має назву «огляд». Поняття «огляд» і «показ» мають відмінне смислове навантаження. Огляд – це поверхове, найчастіше безпланове знайомство з пам'ятними місцями. При огляді людина сприймає тільки зовнішній вигляд пам'ятки, оскільки екскурсант може без будь-якої допомоги оглядати зовнішній вигляд будинку чи храму, пам'ятника на міській площі, знайомитися з експозицією музею чи творами живопису на виставці. Огляд музейних експозицій традиційно практикується у музейній справі.

При проведенні екскурсії вчитель використовує розповідь. Розповідь виконує два завдання: коментує, пояснює, доповнює побачене; реконструює, відновлює те, що не може в цей момент побачити екскурсант. У ході екскурсії відбувається наростання інформації: від усної до зорової, і навпаки: від зорових вражень до словесних оцінок і висновків.

Відповідно до розповіді в процесі екскурсії ставляться вимоги: тематичність, сюжетність, конкретність, зв'язність, логічність, стислість, переконливість, доступність викладу, завершеність суджень, зв'язок із показом, науковість.

Розповідь будується у відповідності до об'єктів, що спостерігаються. Вона ведеться у вигляді коментаря, довідки, пояснення, вступного слова перед показом об'єктів чи короткого пояснення після показу об'єкта, до того ж займає другорядне місце і цілком підлегла показу. Варто мати на увазі – перебільшення ролі розповіді, перевага словесного матеріалу розглядається як недолік. Як свідчить досвід, найпоширеніша помилка полягає в тому, що під час екскурсії не стільки демонструється екскурсійний матеріал, скільки розповідається про нього, тобто гасить самостійну роботу екскурсантів, перетворюючи екскурсію в лекцію з ілюстраціями. Але екскурсія – це та «золота середина», де вдається досягати оптимального сполучення між показом об'єктів, розповіддю про них і пов'язані з ними події. При порушенні цієї «золотої середини» екскурсія може перетворитися на банальну лекцію поза лекторієм чи навпаки: спонтанні й уривчасті коментарі під час розосередженого проходження учасниками екскурсії маршруту.

Розповідь систематизує спостереження екскурсантів, збуджує їх інтерес до теми, націлює увагу на різні сторони досліджуваного об'єкта, активізує їхнє мислення, допомагаючи скласти потрібні узагальнюючі висновки.

Розповідь під час екскурсії у музеї має декілька особливостей.

1. Залежність розповіді від швидкості пересування екскурсійної групи. Розповідь пов'язана з рухом, детермінується ритмом руху екскурсантів та тривалістю маршруту екскурсії.

2. Підпорядкованість розповіді показу. Розповідь пов'язана з експозиційними об'єктами, що розташовані на маршруті. Вона служить завданням тематичного спостереження експонатів, супроводжує показ експонатів, роз'яснює те, що бачать екскурсанти в цей момент. Розповідь у музеї спрямована на зорове відтворення того первинного інформаційного змісту експоната й уявних образів, які він пробуджує, що їх за задумом екскурсії-розповіді повинні сприйняти екскурсанти.

3. Використання у розповіді зорових доказів. Доцільно побудувати показ музейних експонатів так, щоб «заговорив» сам експонат, щоб екскурсант пробудив свою уяву, занурився в атмосферу емоційно-смислового творення й логічної інтерпретації образів, а відтак «зовнішнім і внутрішнім зором» побачив усе те, про що йому «розповідають» музейні експонати вустах екскурсовода і безпосередньо своїм виглядом.

Як бачимо, ефективність будь-якої екскурсії залежить від того, як вона спланована та реалізована на практиці.

Підсумовуючи, можемо зазначити, що екскурсія є складною та більш ніж ефективною формою роботи зі школярами. До неї ставляться певні вимоги. Її успішність залежить від чіткої організації, що передбачає визначення теми, мети тощо, а також засобів її реалізації. Головною метою проведення екскурсії є доповнення та розширення тих знань, якими дитина вже володіє.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович Е.А. Художні техніки в школі /Є.Антонович, В.Свид, С. Проців. – Івано-Франківськ, 1994. – 247 с.
2. Бутенко В.Г. Художньо-естетична освіта молоді та шляхи її модернізації /В.Г.Бутенко // Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. праць. – Кривий Ріг, 2005. – № 10. – С. 3-10.
3. Ванслов В. Всестороннее развитие личности и виды искусства /В.Ванслов. – М.: Сов. художник, 1966. – 230 с.
4. Голубнича С.М. Основы экскурсионного дела /С.М.Голубнича. – Донецк: ДИТБ, 2003. – 218 с.
5. Емельянов Б.В. Экскурсоведение : учеб. пособие /Б.Емельянов. – М.: Сов. спорт, 2000. – 176 с.
6. Котляр В.П. Основы образотворчого мистецтва і методика художнього виховання дітей: навчальний посібник /В.Котляр. – К: Кондор, 2006. – 200 с.
7. Рутинський М.Й. Музеєзнавство: навч. посіб. /М.Й. Рутинський, О.В.Стецюк. – К.: Знання, 2008. – 428 с.
8. Фіцула М.М. Педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти /М.М.Фіцула. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 1992. – 192 с.

УДК 75+738.

О.Т. МАГЕРОВСЬКИЙ

ЖИВОПИС І КЕРАМІКА: ЗОНИ ТВОРЧОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

У статті звернено увагу на творчі пошуки та експерименти, що властиві декоративно-ужитковому мистецтву, зокрема кераміці. Простежено активні процеси перемін, що відбувалися у другій половині ХХ століття у Львові. Розглянуто вплив кераміки 60-80-х рр. ХХ ст. на мистецькі засоби, властиві малярству.

Ключові слова: живопис, кераміка, творча інтеграція.

О.Т. МАГЕРОВСЬКИЙ

ЖИВОПИСЬ И КЕРАМИКА: ЗОНЫ ТВОРЧЕСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ

В статье обращено внимание на творческие поиски и эксперименты, которые свойственны декоративно-прикладному искусству, прежде всего керамике. Прослежены активные процессы перемен, происходящих во второй половине ХХ века во Львове. Рассмотрено влияние керамики 60-80 гг ХХ в. на художественные средства, присущие живописи.

Ключевые слова: живопись, керамика, творческая интеграция.

О.Т. MAGEROVSKY

PAINTING AND CERAMICS: TERRITORY OF THE CREATIVE INTEGRATION

The paper emphasizes the creative search and experiments that are inherent in arts and crafts and, above all, pottery. Investigates the active processes of change occurring in the second half of the twentieth century in applied art 1970-1980-ies affects artistic means inherent to painting.

Key words: painting, ceramics, creative integration.

Історія українського мистецтва ХХ ст. є явищем суперечливим та неоднозначним. Особливе місце в ній займає професійне декоративно-ужиткове мистецтво 60-80-х рр. ХХ ст. Сьогодні цілком очевидно, що його значення важливе не лише для розвитку традиційних сфер художньої кераміки, скла, текстилю, дерева чи металу, але й усього образотворчого мистецтва. У згаданий період у декоративно-ужитковому мистецтві відбувається активний синтез виражальних засобів, запозичених у малярстві, скульптурі чи графіці. Творчість львівського художника Зеновія Флінти – яскравий приклад тогочасних перемін.